

עונש שאינו נובע מן המעשה עצמו — אינו עוזר. להיכך, הוא מזיק. העונש צריך להיות טיבעי או הגיוני

מריבה סוערת פרצה שוב בין שני האחים. הקטנה שיחקה בקסטי בקוביות, הגדול נכנס לחדר והתחיל לפרק את המיגדל שבנתה. היא בכתה, הוא הרביץ לה והמשיך להרוס ולפזר את הקוביות. אמא נכנסה לחדר, ביררה מה קרה, התרגזה ואמרה לגדול: "כבר אמרתי לך מאה פעמים לעזוב אותה במנוחה, ואתה לא שומע! עכשיו תקבל עונש, אז אולי תבין סוף-סוף! אני לא ארשה לך לראות טלוויזיה שלושה ימים!"

לעונשים שהורים מטילים יסיונם על ילדיהם. אבל בעצם, מה הקשר בין המעשה לעונש? מה הקשר בין זה שהאח היכה את אחותו, לבין הצפייה בטלוויזיה? מה הקשר בין שברתי אגרטל-הפרחים, לביקור חברים? עונשים כאלה ניתנים, בדרך-כלל, אחר-מעשה, ואינם נותנים לילד אפ" שרונה-בחינה.

אמא מבקשת מהבן שלה שיסדר את החדר שלו. עובר זמן, היא נכנסת לחדר וכמעט טובעת בים הצעצועים המפזרים על השטיח. היא כועסת ואומרת לו: "אני נורא מצטערת, אבל עכשיו מתחילה התוכנית שאתה אוהב בטלוויזיה, ואתה לא תוכל לצפות בה." הטלת העונש היא שרירותית, ואינה מאפשרת לילד לבחור.

ממתקים וציחצוח-שיניים

הילד אמור לחזור מבית-הספר בשעה 1 בצהריים. אמא ממתינה בבית, השעה עוברת והילד איננו. אמא

מיקרה אחר: הילדה משתוללת בית. בידיה מטאטא, וכל הפצצה-הבית נמצאים בסכנת הרס טוטאלי, בעיקר אגרטל-הפרחים שעל השולחן. אמא מבקשת ממנה שתפסיק, שתזוהר, שתניח למטאטא, שתלך לחדר השני. שום דבר אינו עוזר. ההשתוללות נמשכת. עד שקורה הצפוי והבלתי-נמנע: אגרטל-הפרחים מתרסק לרסיסים, והיילדה כוללת את הארץ. אמא מתעצבנת ומגיבה: "עכשיו אני לא אקח אותך לחברה כמו שהבטחתי! את תשארי בבית ותחשבי על מה שעשיתי!" אלה רק שתיים מתוך ים של דוגמות

מחכה רבע שעה, חצי שעה, שעה והיא נתקפת בתרדה ובכפרים. היא יורדת למטה ומתחילה לחפש אותו ברחובות, אך הילד איננו. היא מתחילה לטלפן לחברים ומוצאת אותו, לבסוף, בביתו של חבר. הוא הלך איתו לביתו, ואמר לאמא של החבר שאמו יודעת שהוא שם, ושאינו צורך להודיע לה.

מה עושה האם כשהיא פוגשת את המורד? מטילה עליו מיד עונש המורד, מונעת ממנו דבר שאהוב עליו, מאיימת שאם זה יקרה שוב, או... מטיפה לו מוסר, מסכינה לו ושואלת אותו איך היה מרגיש אילו היה מגיע הביתה ולא מוצא אותה שם. אבל האם יש לילד, במיקרה כזה, האפשרות להטיל עונש על אמו?

הטלת עונש היא "זכותם" של ההורים בלבד, ולא של הילדים. לילדים, עד גיל מאוד מאוחר, יש יכולת הפשטה מוגבלת מאוד. קשה לילד ליצור את הקשר הישיר בין המעשה שעשה אתמול לבין העונש

איך להיות הורה מאת ענת סרגוסטי יועצת זיווי אברמסון

השברים בארון ושואלת אותו מה זה. "אני לא יודע", הוא עונה במהירות, "לא אני שמתי את זה שם!" האם מסתכלת בו במבט יורה-אש ואומרת לו: "אני לא אעשה לך שום דבר, רק תגיד את האמת!" ואז מתחילה פרשה, והיא מחמירה את היחסים בבית. במישפחה שבה יש יותר מילד אחד, לא רק שהענישה גורמת לילד לשקר, היא יכולה לגרום לילד אחר להלשין על אחיו. זה לא אני שברתי את הצ'לחת, זה הוא עשה!"

היחסים כמיסחר
לעיתים משתמשים הורים בשיטת-חינוך של מתן פרס לילד על מעשים. ההורים נוהגים לשלם לילדים בהבטחה, בממתק, בתמורה, אם יעשו עבודות וישתפו פעולה במטלות בבית, למשל. או אם יביאו ציונים טובים בתעודה.

אל תענישו אותם!

לא רק בין הורים לילדים

בעודי יושבת וכותבת את המדור על עונשים ועל תוצאות טיבעיות והגיוניות, דיבר בטלוויזיה תא"ל אמנון סטרשנוב, המרקליט הצבאי הראשי. הוא הגיב על הדו"ח האמריקאי, המבקר את מעשי צה"ל בשטחים הכבושים.

סטרשנוב תיאר את העונשים שמטיל צה"ל על הפלסטינים, ואמר שברובם המכריע של המיניקרים הוטלו העונשים על אשמים. הוא סיפר כיצד נהרסו בתיהם של המוגעים באוטובוס ביריחו, שבו נהרגו גם ושלושת ילדיה הפעוטים. הוא סיפר שבמיקרים רבים מעדיף הצבא לאטום בתיהם של מי שנפגשו אשמים בידי אבנים, או בידי בקבוקי-בערה, והוא הורס בתים רק במיקרים קיצוניים. לא יכולתי שלא לערוך השוואה בין חוסר האפקטיביות בעונש שמטילים הורים על ילדיהם לבין חוסר האפקטיביות בעונש שמטיל צבא אוכלוסיה כבושה.

לא יכולתי שלא להמשיך ולחשוב מה הקשר, בעצם, בין זיקת אבן לבין הריסת בית. כמו בתוך מישפחה, כך בין אנשים. כמו בין אנשים, כך בין עם כובש לעם כבוש. הכובש רוצה להרתיע, ובוחר בעונש חמור. הכבוש מרשה מושפל ומחמיר את מעשיו. החמרת המעשים גורמת מיד החמרת העונשים, וכך עדי-בלי-סוף.

ולוא רק מהבחינה הזאת, אין פלא שהעונשים אינם מרתיעים את הפלסטינים, אלא גורמים להם להמשיך ולהתקומם נגדם ונגד

בית ממוציץ בביתא עמים כמו יחידים

הכיבוש. ואין פלא שהצבא מחמיר את העונשים, מתוך מחשבה מוטעית שהם ירתיעו ויגרמו להפסקת המעשים. מובן שיש הרבה סיבות אחרות, עמוקות יותר, אך גם היבט זה ראוי למחשבה.

אם תוריד את הזבל, אתן לך קרמבו כשתחזור!" או: "אם תעזי לי לקפל את הכביסה, אתן לך גלידה!" בשיטה של שכר יש בדיק אותה המידה של חוסר-כבוד לילד כמו בשיטת הענישה. במערכת-יחסים טו"ב, כשיש כבוד הדדי ורצון ללכת זה לקראת זה, יש סיכוי שהילדים ישתפו פעולה ויתאימו את עצמם לחיים בבית, כי תהיה להם תחושת-שייכות חיובית, והם ירצו לתרום.

כשתחושתי-השייכות מתערערת, מי שום שההורים טעו בדרך, והילדים בחרו ברכים מפריעות כדי לרכוש לעצמם את תחושת-השייכות, יש סיכוי קטן שהם ישתפו פעולה ויתרמו בבית ובמישפחה.

כשמבקשים מהילדים שיתוף-פעולה בהתנייה של מתן שכר, יש בכך משום פחיתות כבוד לילד. שהרי ההורים אינם מקבלים שכר עבור פעולות שהם עושים בבית אבל הם מבטיחים לילדים פרסים על דברים שהם עושים. כך מתרגלים הילדים לרעיון שהם עושים דברים ומוכנים לתרום רק אם הם מקבלים תגמול עבור מעשיהם.

ילד שגדל כך עלול לראות את החיים כמסכת של אינטרסים. הוא עלול לחשוב שמערכת-יחסים היא מסכת של משאומתן על תשלום עבור מעשה.

על-ידי מתן שכר אנחנו מונעים מהילד לתרום את חלקו לרווחת המישפחה, מונעים ממנו לקבל על עצמו אחריות למה שקשור בו, בבית ובי מישפחה.

אם אנחנו נותנים לו שכר על כל מה שהוא עושה בבית, יוצא מזה שהאחריות היא כולה שלנו, וכשאננו מקבל שכר, מה שמתרחש בבית אינו עניינו. אם אחת סיפיה שבאחד הימים העמידה ביציע לבישול. הילדים ישבו באותו זמן וצפו בטלוויזיה. האם שכחה את

נוסף על ההשפלה, יש בעונש גם חוסר-כבוד לילד. הוא מנציח מצב שבו הגדול מנצח את הקטן. והרי החלטנו שאיננו רוצים להיגרר למאבקי-כוח. כשמענישים מתייחסים לעושה — לילד — ולא למעשה. הכעס ממקור לילד, ולא במעשה שעשה. הילד הני ענש עסוק, לכן, בכעס שלו, בעלבון ובהשפלה ובתוכניות להחזיר, ולעולם לא במעשה שעשה.

ברוב המיקרים העונש הוא שרירותי. ההורים, מתוך כעס, מונעים מהילד משהו אהוב עליו. ולעונש אין קשר הגיוני למעשה שעשה הילד.

וישנם גם האימונים בעונש. הילד מבטיח ונשבע באלף שבועות שיתנהג כסדר, מפר את השבועה, וההורים אינם מממשים את האיום. כך הופכת התנהגות הורים להתנהגות לא-עיקיבית. חוסר-עיקיביות מבלבל את הילד. הוא נתון במצב בלתי-צפוי. זה מאיים עליו ומפחיד אותו. הוא רוצה למנוע מצב כזה, ואז הוא מגיב, ברוב המיקרים, תגובת-יתר ומחמיר את מעשיו.

לכן, יש סבירות גבוהה ששיטת הענישה תגביר את ההתנהגות המפ" ריעה של הילד. גם אם לפעמים נרמה לנו שהעונש היה אפקטיבי והשיג את מטרתו במיקרה מסויים, קרוב לוודאי שהאפקט היה בטווח קצר ושהתגובה השלילית תבוא בדרך אחרת בטווח הארוך.

קל מאוד להפוך את החיים בבית לשרה-קרב, שבו מוצאים גם ההורים וגם הילדים ררכים לפגוע זה בזה.

ענישה מפתה את הילדים לשקר, מתוך ניסיון להתחמק מעונש. הם עושים זאת, בדרך-כלל, בתייחסים רב. ילד שבר צלחת יקרה. הוא יודע שאמו מאוד תכעס ותעניש אותו. הוא אוסף במהירות את השברים ומחביא אותם מתחת לכגרים בארון שלו. באחד הימים, אחרי זמן רב, מגלה האם את

המוטל עליו היום. קשה לו לקשר בין המכות שנתן לאחותו לבין איסור ה"צפייה בטלוויזיה. לעונש אין אפקטיביות או השפעה, והוא גורם להרעה ביחסים, בכך שהוא יוצר אצל הילד כעס כלפי ההורה המעניש.

אמא אחת בקבוצה אמרה שאיננה בטוחה, וסיפרה שהבת שלה שגאה לצחצח שיניים. ככל פעם שסירבה לצחצח את שיניה, אמרו לה שאם לא תצחצח לא תקבל ממתקים למחרת. היא אמרה שהאיום הצליח אצל הילדה. אבא אחד סיפר שהבן שלו נהג ל"טפס על מפעל הספרייה. הוזהירו אותו עשרות פעמים, והוא בשל. "בסוף", אמר האב, "נתתי לו מכה בטוסיק, ומאז אינו מטפס על המרפס".

במיקרים כאלה, אמרה מיכל, המנחה, אם יש אירוע הר-פעמי המשאיר רושם על הילד, יש סיכוי שהעונש יהיה אפקטיבי. אבל השאלה היא אם העונש הוא אפקטיבי כאשר הוא חוזר על עצמו. מה האפקט החינוכי של עונש כזה? האם העונש הוא אפקטיבי לגבי מה שיקרה מחר, מחרתיים, בשבוע הבא? האם עונש כזה, שאין לו כעצם שום קשר למעשה, יכול להבטיח שהמעשה לא יחזור על עצמו או שלא יחזור על עצמו מעשה חמור אחר? ומה עושה העונש ליחסים?

עונש מפתה לשקר

בכל ענישה יש אלמנט של השפלה, ואף אחד, גם ילד, אינו יכול להרשות לעצמו להיות מושפל מבלי להגיב. לכן, מי שנענש ממתין להזרמי נות, ואז הוא מפתיע בהתנהגות שאינה קשורה לעונש. הוא ימצא משהו שיכאיב יותר להורים, ושיכניס אותם לראגה גדולה יותר. בתגובה על כך העונשים נעשים חמורים יותר, והמעשים מחמירים עוד, ואין לזה גבול.